B.I.R. 5561

...ERIU T. HAGIGOGU
VICE-PREŞEDINTE ŞI DELEGAT AL CONGRESULUI
PENTRU
EMIGRAREA AROMÂNILOR

EMIGRAREA AROMÂNILOR

ŞI

COLONIZAREA CADRILATERULUI

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE ISTORIE ROMÂNĂ
UNIVERSITATEA DIN CLUJ

BUCUREŞTI // „TIP. ROMANE UNITE" // CALEA RAHOVEI 42

B.I.R. 5561

STERIU T. HAGIGOGU
VICE-PREŞEDINTE ŞI DELEGAT AL CONGRESULUI
PENTRU
EMIGRAREA AROMÂNILOR

EMIGRAREA AROMÂNILOR

ŞI

COLONIZAREA CADRILATERULUI

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE ISTORIE ROMÂNĂ
UNIVERSITATEA
DIN
CLUJ

BUCUREŞTI // „TIP. ROMANE UNITE" // CALEA RAHOVEI 42

Memoriei părintelui meu

Vieţei sale de eroism şi sacrificiu
şi tuturor acelora care în lupta dusă
alături de dânsul au căzut jertfă,

închin această lucrare.

CUVANT INAINTE.

Scopul lucrării de față este acela de a face cât mai cunoscută publicului mișcarea de emigrare a Românilor din Grecia și colonizarea lor în Cadrilater.

Am socotit că, cu cât această mișcare va fi mai bine cunoscută, cu atât mai mare va fi dragostea cu care ea va fi întâmpinată de orice român, și susținută de orice om politic al țării.

Pentru a face mai bine lămurită situația Aromânilor în Macedonia am crezut necesar — drept introducere, a arunca o fugară privire asupra unor evenimente din ultimile decenii, cari au avut o influență mai mare asupra soartei și, într'o măsură, și asupra caracterului lor.

Dacă această introducere privește pe toți Aromânii din fosta Turcie, în mișcarea de emigrare va fi vorba numai de Aromânii din Macedonia acum grecească, întru cât de acolo a pornit curentul plecării. E drept că și din Albania și Bulgaria au sosit și vor mai sosì aromâni, pe cari tot cauze economice îi fac să plece spre România, — ei însă constituind un mic procent, nu mă voiu ocupà în special de ei.

Voiu căutà, evitând date și amănunte cari nu ar mai aveà importanță — și urmărind numai a scoate în evidență ideea călăuzitoare, — să arăt întâi cauzele cari au putut hotărî o populație să-și părăsească locurile natale și apoi felul cum a decurs această emigrare, precum și colonizarea celor veniți în Cadrilater.

Dacă, vorbind de colonizările deja înfăptuite, voiu aveà uneori a spune de unele lucruri triste, nu o fac ca să mă plâng. Aromânii sunt îndeobște cam mândri și, poate că cei pe cari îi reprezint nu ar vrea aceasta — o fac însă ca să atrag atenția, cât rău poate face unei mari mișcări naționale reaua voință a celui mai mic funcționar, sau lipsa de înțelegere luminoasă a vreunui om politic. Chestiunea de față fiind încă la începutul ei, credem că, cu cât vor fi mai cunoscute greutățile-i trecute, cu atât ea va puteà fi mai bine organizată în viitor, când aceste greutăți vor fi evitate.

STERIU T. HAGIGOGU
Vice-Președinte și delegatul Congresului pentru Emigrarea Aromânilor.

August, 1927.

SITUAȚIA AROMÂNILOR ÎNAINTE DE RĂZBOIUL MONDIAL

Caracteristica Aromânilor este că, până în zilele noastre, ei sunt un popor de păstori.

Cei cari fac excepție, fie că s'au înstrăinat sau se mențin ca Aromâni, se trag tot din părinți păstori.

Situația aceasta, privită din punct de vedere național, a avut avantagii și desavantagii.

Avantagiul era că, Aromânii păstori, mereu pe drumuri în căutarea de noui păşunaturi, nu aveau posibilitatea de a veni în contact prelungit cu populațiile înconjurătoare, de a se asimilà cu ele sau de a primi cultura lor, fapt care ar fi contribuit în mare măsură la deznaționalizare.

Desavantajul ocupației lor de păstori, era că Aromânii, veșnic nomazi, nu au putut constituì centre mari statornice, unde cu timpul, poate că ar fi putut lua ființă o cultură și o civilizație proprie. Această cultură neexistând, toți Aromânii cari, dornici de o viață mai bună se îndreptau în spre orașe, primiau acolo învățătura greacă, care din vechime nu a încetat de a tronà în Balcani.

Urmarea inevitabilă însă era că chiar dela a doua generație ei erau contopiți între Greci.

Aceasta cu atât mai ușor că, sentimentul național nefiind încă trezit ca Aromâni, ei nu se priveau decât ca frați creștini ai Grecilor, apăsați laolaltă de jugul păgânesc.

Poate s'a întâmplat pe alocuri ca Aromânii să se contopească cu Bulgarii sau Sârbii. Aceasta însă nu din convingere, ci întâmplător și în număr mic, Aromânii privind umilitor a se încuscrì cu alte neamuri.

Nici cu Grecii nu se încuscreau, mai ales poporul, dar cei cari primeau cultura greacă, cari citeau și se entuziasmau pentru istoria care umple mai tot programul școalei grecești, se priveau până la urmă ca descendenți ai vechilor Elini. De aci, până la contopirea complectă, nu mai era decât un pas.

Așà dar, când pe la mijlocul veacului trecut, România în-

fiinţează primele şcoli româneşti în Macedonia, nu se puteà conta pe Aromânii din oraşe.

Rămâneau satele, risipite şi ele în grupe mici, printre sutele de sate ale celorlalte neamuri.

Dar satele aşezate pe înălţimi de munţi, cari nu puteau da păşune turmelor decât vara, şi inaccesibile în timpul iernei, erau majoritatea părăsite complectamente îndată ce veneà toamna.

Atunci toate turmele, cu stăpânii lor, de obiceiu sub conducerea unui „Celnic" care pe lângă că erà cel mai bogat, aveà o mare ascendenţă asupra tuturor, ascendenţă transmisă din tată în fiu, porneau să coboare spre câmpuri, în căutarea păşunatului de iarnă, porneau în şiraguri nesfârşite, iar în urma lor, pe catâri, femeile, copii şi toată bogata lor gospodărie.

Aceste necurmate peregrinări, aduceau după ele curiosul fapt, că acolo unde în timpul verei aveam un grup mai mare de Aromâni, iarna nu-l mai aveam: iar acolo unde iarna eram mulţi din ai noştri, vara nu erà nici unul.

Dacă şi aşà pretindeam să creem o mişcare naţională!

A trebuit entuziasmul nebun a câtorva, a trebuit şi covârşitoarea personalitate a unui Apostol Mărgărit — atât de sfâşiat şi atât de rău cunoscut — pentru ca totuşi să se reuşească atât cât s'a reuşit.

Şi prin câte a trebuit să trecem! Grecii care se priveau ca moştenitori ai Bizanţului, singurii în drept să revendice Macedonia, încep să se îngrijească de manifestarea unui element nou. Ei trimit în cele mai mici sate româneşti pe cei mai buni învăţători, neglijînd pentru aceasta satele lor.

Insinuiează apoi Turcilor, că mişcarea aromânească nu e decât o intrigă austriacă, insinuează Aromânilor că trezirea românească are ca scop final trecerea la catolicism — grecomani ne numeau chiar „Papistani".

Armele economice nu erau nici ele neglijate. Orice negustor român erà pur şi simplu boicotat.

Cel mai mare rău însă ni-l făceà Patriarhia, care, cu tot clerul, se gândeşte mai puţin că are un rol religios, pentru a aveà unul politic. Arhiereii caterisesc pe oricine se declară român. Nu avem decât puţini preoţi români. Aromânii sunt deci ameninţaţi să rămâie cu copiii nebotezaţi, sau să-şi îngroape morţii fără preot — ei cari au un spirit atât de adânc religios.

Episcopii greci, fiind reprezentanţii elementului creştin în faţa autorităţilor turceşti, puteau oricând — şi nu ezitau că, sub diverse motive, să târască în închisori pe Aromânii mai îndârjiţi.

Ca să contrabalansăm această influenţă, ne-ar fi trebuit şi nouă un episcop român.

Cât au luptat ai noştri pentru obţinerea unui episcopat în Macedonia! Din nefericire, ca orice chestiune, şi cea macedoneană ajunsese în ţară o chestiune politică între partide; ceeace unii voiau, ceilalţi contraziceau.

Una din marile lovituri primite de Aromânism fu anexarea în anul 1878 a Tesaliei de către Grecia. Prin noua graniţă, unul din cele mai importante grupe de Aromâni treceă sub Greci, unde ideea românească nu mai puteă fi admisă.

In acelaş timp, anexiunea eră o lovitură economică pentru majoritatea Aromânilor din sudul Macedoniei rămasă sub Turci şi cari, nemai putând acum să-şi ducă turmele la iernat în Tesalia, se lasă de păstorit şi încep să ia drumul pribegiei, drum continuat până azi.

Cu toate loviturile însă, cu toate greutăţile şi persecuţiile, lupta între influenţa greacă şi română, luptă atât de inegală, în care, faţă de toate avantagiile şi mijloacele Grecilor, noi aveam numai entuziasmul, continuă cu îndârjire.

Din când în când are loc câte un atentat la viaţa conducătorilor români — dar un atentat nu e mare lucru în Macedonia.

Tragedia cea grozavă a fost între anii 1904—1908.

De această epocă, în care însăşi paroxismul luptei exaltă sentimentul naţional, voiu vorbi mai pe larg.

* * *

Statele Balcanice, cari îşi dăduseră seama de slăbiciunea Turciei, aşteptau acum desmembrarea ei, şi fiecare voiă să fie cât mai bine pregătit pentru ziua împărţelii.

In fiecare din aceste state se constitui un „comitet macedonean", compus din fruntaşii tuturor partidelor politice, comitet care aveă a se acupă cu propaganda ideii de independenţă la connaţionalii săi din Macedonia. Când cuvântul nu ajungeă, eră întrebuinţată arma.

Fiecare comitet cree bande, aş puteă spune armate întregi, de „comitagii" sau „antarţi", echipaţi, întreţinuţi şi chiar conduşi de ofiţeri activi ai statelor respective.

Aceste bande pătrundeau în Macedonia, terorizau populaţiile ce nu le erau favorabile, şi căutau să distrugă bandele celorlalte state, în sângeroase întâlniri. Turcii, mai ales că erau veşnic sub control străin, nu aveau multă posibilitate de a distruge aceste bande, adăpostite şi susţinute cu entuziasm de conaţionalii din Macedonia; şi nici nu prea îşi băteau capul s'o facă, convinşi fiind că Turcia, nu are decât a câştigă din sfâşierea elementelor creştine între ele. Intru câtva ei, văzând în spatele Bulgarilor şi Sârbilor pe Ruşi, căutau să favorizeze pe Greci, cari de fapt aveau cea mai mare parte din populaţia ne-

greacă cu ei, erau şi numeroşi, infiltraţi peste tot în imperiu şi se bucurau de nepreţuitul concurs al Patriarhiei.

Care puteà acum să fie situaţia Aromânilor ?

* * *

Un consiliu al comitetului macedonean grecesc, ţinut la Atena în 1904, sub preşedinţia prinţului de coroană Constantin, mai târziu rege al Greciei, după ce decise lupta la exterimare cu Bulgarii, luà în discuţie chestiunea Aromânilor. Se puneà întrebarea, dacă şi ei trebuesc atacaţi, sau neglijaţi ?

Toţi votară pentru atacare, cu excepţia a doi inşi: Caramilas, fost mai târziu ministru plenipotenţiar la Roma şi Mazarachis, fratele actualului ministru de răsboi al Greciei, el însuşi acum general. Acesta din urmă din gura căruia am aflat, în chiar casa părintească, după ocupaţia Macedoniei de Greci, toate amănuntele acelui faimos consiliu, luă parte activă sub numele de Acritas — toţi ofiţerii — antarţi îşi luau câte un nume legendar — la luptele din Macedonia în anii 1905/1906. Trebue însă să recunoaştem că el, care aveà o mare admiraţie pentru Aromâni, îşi respectă oarecum primele păreri şi, cât timp fu şeful bandelor, se mulţumì mai mult cu ameninţări [1]) cari de altfel fură îndeplinite mai târziu de alţii.

Consiliul din Atena decise pe lângă exterminarea Aromânilor naţionalişti şi slăbirea Aromânilor grecomani. Ţin din gura lui Mazarachis formula deciziei : tus men sfaxaté, tus de adinatisate. (Primii exterminaţi, ceilalţi slăbiţi). In urma acestei decizii, a început sângeroasa dramă care a durat până la revoluţia junilor Turci, în 1908.

* * *

După câteva atentate nereuşite deplin la viaţa conducătorilor, avù loc, în comuna Avdela, primul măcel care umplù de înfiorare inimile aromâneşti : antarţii ridică din mijlocul familiei pe bătrânul Papa cu fiul şi ginerele său, îi duc afară din comună şi îi omoară.

Inceputul erà făcut. De acum în fiecare zi avem veşti urîte. Ba vreun preot care pornise să-şi facă slujba de dimineaţă şi erà găsit mort în drum, ba un cioban care nu se mai întorceà — caravane întregi atacate şi chirigiii omoriţi. Nu numai drumurile devin impracticabile, dar şi satele sunt atacate. Uneori chiar ziua nămiaza mare pătrund în ele sute de antarţi, măcelăresc bărbaţi, femei sau copii, dau foc caselor şi distrug avuturile.

[1]) Vezi cartea verde a României pe anul 1905.

Dacă ar fi să înşir aici toate crimele, nu toate cele făptuite, cele pe cari le-am auzit povestite, ci numai cele petrecute sub ochii mei — ar fi prea lung.

Voiu evocà aici numai câteva tablouri cari ar puteà da o idee mai vie asupra vieţii Aromânilor în acea epocă.

In iarna anului 1906, moşiile celuicului Zega, sunt devastate, magaziile de cereale, grajdurile pline cu cirezi de vaci, cu turme de oi şi capre sunt incendiate — toate vitele ce încearcă să scape sunt măcelărite.

Se înţelege şi soarta oamenilor.

Familia Zega, care de teama antarţilor se refugiase în oraşul Verria, primì acolo vestea prăpădului. Mi-au rămas pentru totdeauna întipărite în minte scenele când, în casele vecine cu noi ale familiei Zega, începeau să sosească răniţii ce reuşiseră să scape şi grozavele ţipete ale femeilor ce isbucniră la vederea sângelui.

Şi nu voiu uità nici când măreţul tablou ce-l înfăţişà bătrânul Zega, splendid în bogatele-i haine albe, ascultând nemişcat descrierea măcelului.

Se prăbuşà toată celnicata lui, erau distruse toate mândrele-i turme, cărora le trebuiau zile întregi până să se scurgă primăvara şi toamna în drumurile lor între munţi şi câmpii— mândrele-i turme, pentru cari veneà lumea de departe să le admire în drumul lor.

Căci pentru un celnic, turmele-i nu erau numai averea, ele erau mândria, strălucirea casei lui.

Aceiaşi soartă avură în urmă şi inimoşii celnici Bucuvala şi Caprini.

O altă impresie neuitată.

Intr'o dimineaţă din anul 1907, în comuna de vară Xirolivad, mă deşteptară bocete sfâşietoare. Vre-o femee ţipase, amintindu-şi de soţul sau fiul ucis de antarţi, strigătul ei redeşteptase durerea altor îndoliate, şi acum în toate casele vecine, femeile îşi plângeau morţii. Intr'una din ele bătrâna Nastasi îşi jeluià feciorul care lăsase în urmă şase orfani şi o văduvă care, câteva zile în urmă, înnebunită de durere, îşi caută moartea svârlindu-se într'o fântână. Din spatele casei noastre se auzeau bocetele văduvei Iani Pala ce rămăsese cu cinci orfani şi ale bătrânei Mocanu, care îşi jeluià unicu-i fiu alături de tânăra-i noră. In casa din dreapta, bătrâna Dzima îşi boceà şi ea unicul fiu. In casa din faţă alte ţipete sfâşietoare acolo plângeà nefericita Cutova, care văzuse ucişi pe soţul, fiul şi ginerele ei.

Şi erà totuşi o dimineaţă de vară luminoasă şi aerul munţilor erà vesel — şi ţi-ar fi fost dragă viaţa — în dimineaţa a-

ceea de vară, când bocete de femei se ridicau de pretutindeni, iar bărbaţii erau mereu neliniştiţi, mereu cu arma în mâini.

Dar şi aceste arme trebuiă să le ascundem de ochii stăpânirei, care nu ni le permiteau.

In situaţia aceasta disperată, privirile noastre se îndreptau spre Bucureşti.

De acolo însă ne veneau ordine „să stăm în pasivitate, căci aşà cer interesele României".

Abiă mai târziu mi-am dat seama că ordinele acestea erau mai mult indiferente, date în necunoştinţă de cauză, fără chibzuială, fără durere pentru sângele vărsat, fără vre-un sentiment de răspundere faţă de nefericiţii cărora Ţara Românească le trimisese lumina pentru care ei mureau.

A sta în pasivitate însemnà să te laşi omorît. Aceasta nu mai puteà continuà.

Câţiva tineri sub conducerea eroilor Gh. Mucitani, M. Handuri, N. Nicea, Chicea Rozu, M. Darlaiani şi alţii, hotăriţi să-şi sacrifice viaţa pentru ai lor şi pentru românism, formară cete şi eşiră în munţi.

Oricât de inegal erà şi acest fel de luptă cu Grecii — ei formau armate întregi, organizate şi întreţinute de stat, noi aveam câţiva voluntari, un suflu de încurajare trecù printre români, iar Grecii dădură înapoi.

Am aflat mai în urmă că, dacă această ofensivă ar fi durat încă un timp, Grecii, îngroziţi de îndrăzneala noastră, ar fi încheiat pace în orice condiţii. Din nefericire, repetatele insistenţe ca Aromânii să stea în pasvitate, reuşiră până la urmă, aproape să dizolve şi această apărare. Atacurile greceşti reîncepură cu furie. Nu voiu prelungi descrierea lor. Mă voiu mulţumì să încheiu cu una din acele întâmplări cari au lăsat asupră-mi o mai neştearsă impresie.

In Februarie 1908, ne aflam în oraşul de iarnă Verria. Sărbătoream întoarcerea din exil a tatălui meu, care, după ce fusese ţinta a numeroase atentate [1]), după ce timp de trei ani de zile a trebuit să se baricadeze în casă, fiindcă din orice colţ de stradă, din orice uşe sau fereastră îl aşteptà moartea, fusese prin intrigile greceşti, deportat de Turci, ca autor moral al ofensivei româneşti.

Din acest exil se întorsese el acum şi casa ne erà plină de oaspeţi — când un om vine alergând să ne spună, că la moşia noastră Aghiu Iani se aud împuşcături.

Ne privim unii pe alţii — ştiam ce însemnează aceasta. Acolo doară, fuseseră omoriţi într'o singură zi, şapte din păs-

[1]) Vezi cartea verde a României pe anul 1905.

torii noştri. Nişte Turci vin apoi să ne spuie că la Aghin Iani e o luptă mare.

Aveam acum acolo vre-o 40 de păstori, cu toate turmele la iernat, toţi înarmaţi. Până la moşie erà cale de opt ceasuri, — ajutoare nu se puteau trimete — până să ajungă ştirile la noi, — probabil lupta începetase. Aşteptam cu înfrigurare rezultatul.

Zvonul despre luptă se răspândì în oraş; familiile păstorilor şi alte zeci de familii înrudite cu ei, cu bătrâni şi copilaşi, încep să alerge disperaţi, şi umplù curtea casei noastre. Ne întreabă de soarta alor lor, de avutul ce-l aveau şi ei acolo. Ei se frământă, chinuiţi de nesiguranţă se privesc disperaţi, fiecare crede că celalt ştie ceva şi nu poate să-i spue adevărul. Şi strigăte înnăbuşite se aud, ţipete de copii, cari de ani de zile cresc în apăsătoarea ameninţare a morţii.

Sosește în fugă unul dintre păstori. Toţi se asvârlă asupra lui, întrebând fiecare de ai săi. El refuză să vorbească altcuivà decât stăpânului. Dar nici el nu poate spune, decât că sute de antarţi înconjuraseră moşia, deschizând foc viu, că el părăsise lupta când isprăvise gloanţele; la plecarea lui încăerarea erà în toi; se incedia tot ce se puteà incedia şi nu se ştià de soarta nimănui.

Atunci am trăit cele mai grele, neuitate clipe, când zecile de femei ţipând şi strigând ne implorau să le spunem ce-am aflat de ai lor; dacă sunt morţi sau vii, dacă avutul lor este şi el distrus.

Şi noi nu ştiam nimic, nu le puteam răspunde nimic, dar ştiam aşà de bine că mulţi din copii sunt acum orfani şi unele din femei văduve!

Sosește păstorul Tolia Cutova, acesta rănit în piept. El ne aduce ştirea relativ bună, că, de astă dată, morţi sunt numai trei. Avutul însă este tot distrus: Miile de oi şi capre şi herghelliile de cai, măcelărite şi arse.

* * *

Te întrebi acum: Pentru ce toate astea, pentru ce luptam noi? Ce aşteptam? Desigur, şi alţi Români subjugaţi luptau, dar ei erau aproape de România, aproape un trup cu ea, ei erau în masse compacte, în majoritate covârşitoare; pe când noi, departe de orice sprijin, eram o minoritate redusă, împrăştiată într'un larg cuprins străin şi, culmea! nici măcar stabilă.

Când ceilalţi Români, svârliţi în închisori, ştiau pentru ce acceptă suferinţa — aveau un ideal precis — ce nădăjduiam noi, pentru cari închisoarea nu mai aveà importanţă, căci trebuià să ne dăm şi viaţa? Fără a puteà sperà o anexiune la România, fără nădejdea unei independenţe sau a unui rol politic, boicotaţi din toate părţile, loviţi de toţi, neapăraţi de nimeni, pentru ce luptam noi?

Intrebarea aceasta noi nici nu ne-o puneam.

Aceasta a fost partea minunată a povestii noastre. Luptam pentru o ideie, pentru o mândrie, pentru ca să se ştie că suntem Români.

A fost lupta cea mai nebună, cea mai ideală, care da totul, sânge, prietenie, bani, nădejdi şi nu aşteptă nimic. A fost lupta cea mai romantică, repet, cea mai nebună, o nebunie frumoasă.

Un eveniment neaşteptat puse în fine capăt suferinţelor. In Iunie 1908, revoluţia Junilor Turci, provoacă proclamarea Constituţiei şi cu ea a drepturilor naţionale ale minorităţilor.

Toate populaţiile, obosite, caută împăcarea.

Acuma alte tablouri. Bandele de comitagii, antarţi şi vajnici armatoli Români, încep să coboare din munţi, asvârlă armele şi-şi întind mâna frăţeşte.

Impăcare iluzorie ! Ca să ne manifestăm bucuria noi strigam : Trăiască România, Grecii : Trăiască Elada, ceilalţi : trăiască Bulgaria, Albania sau Serbia.

In scurt timp o ostilitate surdă reîncepe.

Dar Turcii au priceput în fine că numai Românii nu au dece să dorească peirea Turciei şi ne protejază. In cei trei patru ani ce urmară luarăm cel mai mare avânt naţional şi economic.

Ce folos ! Vine războiul balcanic, ocupaţia greacă şi cu ea iar ameninţările cu moartea, uneori chiar execuţii, iar devastările şi închisorile. Toate urile ţinute până atunci în inimă de neputinţă sunt date la iveală şi răzbunate împotriva celor învinşi.

Acei cari, ani de zile, au luptat împotriva antarţilor greci sunt acum înrolaţi în armata greacă şi trimişi în războie în primele rânduri, până în Asia Mică. Alţii preferă să fugă în România, să facă acolo războiul, despărţindu-se pentru aceasta de toţi ai lor, poate pentru totdeauna.

Şi abia acum în sufletele Aromânilor se naşte întrebarea : Pentru ce luptam noi ?

* * *

Dar iată, nu a fost totul zadarnic.

Astăzi, femei din acelea ce le auzeam bocindu-se în frumoasa dimineaţă de vară din Xirolivad — şi copii din cei ce ţipau în curtea casei noastre, întrebând dacă ei sunt sau nu orfani, şi din răniţii ce veneau să ne aducă sângeroasele veşti, sunt astăzi în ţară — au venit aici aduşi de vapoare cari purtau steagul românesc pentru care muriseră ai lor.

Am avut cea mai adâncă emoţiune când, în toamna anului 1925, într'o seară de Octombrie, două lungi trenuri urcau gă-

fâind panta din portul Constanţa, ducând cu ele primele familii aromâneşti ce veneau să colonizeze Cadrilaterul.

Mă uitam lung după ele, în timp ce pe dinaintea ochilor, îmi reveneau vechile scene tragice — şi mă minunam şi nu-mi veneà a crede, erà vis sau realitate, că aceste trenuri româneşti, poartă pe Românii mei cari sângeraseră ? Şi că-i duc în ţara mumă, în România lor adorată ?

Privind în urma lor, un rost frumos mi se deslegà în minte. Pentru aceasta suferisem noi, pentru aceasta soarta ne menise să trăim în lupte, ne dase putere să stăm neînfrânţi şi să ne păstrăm cu preţul vieţii limba noastră.

Pentru că într'o zi, România va aveà un colţ al ei unde-i vor trebui străjeri căliţi în primejdii necurmate. Şi fiindcă atunci soarta ne va trimete şi pe noi la sânul ei, pentru ca, laolaltă acum cu fraţii de un sânge să facem zid în jurul patriei sfinte.

EMIGRAREA AROMÂNILOR ŞI COLONIZAREA CADRILATERULUI

Sosirea refugiaţilor greci. Se isprăvise războiul mondial. Campania Grecilor în Asia-Mică lua şi ea sfârşit în anul 1922, printr'un mare dezastru. Odată cu armatele ce se retrag şi numeroasa populaţie greacă din Asia-Mică, fuge îngrozită de furia răsbunătoare a Turcilor. Işi părăseşte în grabă locuinţele, tot avutul, se asvârlă în orice corăbii găseşte şi se îndreaptă spre Grecia. Dar valul de refugiaţi nu se opri aci.

Pacea încheiată în 1923 între Turci şi Greci la Lausanne aveà şi clauza schimbului de populaţie. In curând deci începură şi Turcii să părăsească Macedonia şi alte convoiuri nesfârşite de Greci, — acum vin şi cei din Turcia Europeană — sosesc şi le ia locul.

E mare disproporţia, însă între cei ce pleacă şi cei ce vin. Pleacă mai puţin de jumătate milion de Turci, cari au răgazul să-şi ia cu ei avutul şi sosesc în schimb peste 1½ milion refugiaţi greci [1]), majoritatea flămânzi şi goi.

Nu e locul a descrie aici toate turburările de ordin politic şi economic, cari urmară fatalmente unei atari mişcări. Mă voiu ocupà numai de acele schimbări cari au influenţat hotărîtor asupra soartei Aromânilor.

Statul grec, cu un simţ naţional pe care trebue să i-l recunoaştem, a căutat să utilizeze urmările dezastroase ale războiului. Pierduse nădejdia Asiei-Mici, trebuià cel puţin să-şi asigure Macedonia, care aveà prea multe elemente alogene.

El îndreptà deci înspre această provincie pe toţi noii sosiţi, nu numai pentru a înlocuì pe Turcii plecaţi, ci pentru a-şi creià a covârşitoare majoritate naţională.

Această politică, dezastruoasă naţionalicește pentru toate minorităţile, fu pentru noi Aromânii şi dezastru economic.

Am spus mai sus că Aromânii, neputând ţine în timpul

[1]) După ultimile statistici 1.750.000.

iernei turmele de oi în satele lor din munți, coborau de cu toamnă în câmpii. Aceste câmpii erau mai toate moșii ale beylor Turci, dela cari Românii le arendau pentru păşunatul de iarnă.

După plecarea Turcilor, toate moșiile beylor sunt împărțite refugiaților Greci — nici un român nu fu trecut pe listele de împroprietărire. Nenorocirea eră că, cu prea rare excepții, Românii nu posedau terenuri proprii în câmpii.

Pe măsură ce înaintă împroprietărirea refugiaților, în aceiași măsură scădeau turmele Românilor. Nu eră o situație trecătoare — cum au crezut-o unii — eră ruina noastră definitivă. Cărăușia, care după păstorit ocupă pe cei mai mulți Români, începuse și ea mai dinainte să decadă, ruinată de mijloacele moderne de transport și acum și de refugiații împroprietăriți cari își au vitele lor.

Au argumentat unii că Românii nu aveau decât să-și caute altă ocupație, comerțul de pildă. Răspundem că: Pentru a transformă un păstor, oricât de inteligent ar fi el, în comerciant, e nevoie de un număr de ani; nimeni nu ar fi procurat capitaluri Românilor; și ce șanse aveau ca să isbutească dela o zi la alta, câteva zeci de mii de păstori, să se transforme în comercianți, într'un mediu unde se înnecau între sutele de mii de comercianți refugiați, cari și ei își căutau un rost?

Și chiar dacă ar fi izbutit ai noștri, aceasta nu eră un câștig pentru cauza românească, experiența dovedind că orice român părăsește păstoritul și se stabilește în orașe, până la urmă se contopește între Greci.

Ideia de emigrare a Românilor. Situația se agravă mereu. Ingrijorarea se întindeă. Cei cari trecuseră prin atâtea încercări fără să se clintească, căci atunci păstrau credința în zile mai bune, văzură acum că orizontul se întunecă fără nădejde de luminare.

Fiecare se întrebă: — Ce vom face?

Românii asistaseră acum la venirea Grecilor în Grecia, la plecarea Turcilor în Turcia — vedeau dela o vreme cum și Bulgarii, covârșiți și isbiți de refugiați, se îndreptau în masse mari înspre Bulgaria.

Erau și triste aceste scene uneori, erau până la urmă și odihnitoare.

In definitiv, fiecare țară își strângeà fiii la sânul ei — se sfârșiau luptele sterile.

Din ce în ce își făceà drum gândul: și noi vom face ca ei—

și noi ne vom duce în „țara noastră". Din ce în ce ideia prindeà, fiecare vedeà că nu mai e altă scăpare.

* * *

In Noembrie anul 1924, are loc în orașul Verria — cel mai însemnat centru aromânesc de iarnă, — un congres în care se discută situația Aromânilor și calea ce ar fi de urmat.

Toți recunosc imposibilitatea de a trăi în Grecia, dar o hotărîre nu se ia încă.

In timpul acesta, în România, unul din cei mai însemnați oameni politici fusese câștigat pentru cauza noastră.

In toamna anului 1924, venind în țară, mă prezentasem repauzatului Al. Constantinescu, atunci ministru de domenii, pentru a-i descrie situația din Macedonia și a-l întrebà dacă țara are trebuință de noi.

Rareori mi-a fost dat să admir atâta putere de înțelegere, unită cu atâta putere de hotărîre imediată, ca la acest om, pe care toată țara l-a plâns, dar mai mult l-am regretat noi Aromânii.

El îmi cerù și îi adresai și un memoriu.

Cum toate cererile adresate în urmă, pe la diferite instituții sau oameni politici, erau asemănătoare și în spiritul acestui memoriu, îl reproduc aproape pe deantregul.

Domnule Ministru,

Sosit de curând din Macedonia, unde am urmărit deaproape starea de lucruri și situația românilor de acolo și unde am păstrat întotdeauna contact cu toți fruntașii ținuturilor aromânești ; cunoscând în acelaș timp situația Greciei, Serbiei, Bulgariei și României, precum și transformările lor din ultimii ani, subsemnatul, fiu al bătrânului Toli Hagigogu, care, ca conducător al districtului Verria și-a pus în joc viața și averea pentru cauza Românească — nu exagerez când cred că vă vorbesc în perfectă cunoștință de cauză, în numele poporului Român din Macedonia.

In numele acestui popor, mă adresez Țărei Mume, României, prin d-voastră, Domnule Ministru, unul din cei mai demni conducători ai ei, sperând a vă convinge de starea lucrurilor și, odată D-voastră convins, știu că totul va fi salvat, spre binele Țării și al compatrioților mei.

Voiu începe prin a arătà situația actuală a Românilor în Macedonia.

Afară de Românii din Pind, cari constituesc o massă mai compactă de 40—50 sate a câte 100—1000 familii, ceilalți Ro-

mâni din distrinctele Veriei, Caterina, Vodena, Meglenia, etc., formează grupe de 15.000—25.000 suflete, înconjurați și înnecați între grupe de 3—400.000 de greci.

După statisticile făcute în Macedonia în ultimii ani, s'a constatat că Aromânii sunt foarte prolifici și la fiecare 25 ani numărul lor se dublează. Tot surplusul acesta de populație, noi îl pierdem însă, căci el e nevoit să se reverse în orașe, alimentând astfel cu energii noui poporul grec și în mai mică măsură pe Sârbi și Bulgari. In marile centre grecești, se va găsi întotdeauna, mai ales în clasa industrială și comercială, un mare număr de Aromâni, în familiile cărora însă, abiă bătrânii mai vorbesc aromânește.

. . . . . .

Și situația aceasta durează de secole, domnule Ministru. Gândiți-vă la comoara de suflet și energie care s'a revărsat din acești munți să alimenteze statele străine și să le dea eroii cu cari ei se mândresc, și pe cari noi îi știm că au fost de ai noștri.

. . . . . .

Războiul a îngreuiat și mai mult situația Aromânilor. Azi ei nu se mai pot menține în Macedonia nici cât se mențineau până acum; aceasta din cauza sitematicei constrângeri a Grecilor, cari caută cu orice preț să-și naționalizeze solul. Iată cum au procedat aceștia:

Statul Grec, prin tratatul dela Lausanne a scăpat întâi de Turci. Atunci s'a îndreptat în contra Bulgarilor. A stabilit în fiecare sat bulgăresc familii de refugiați Greci din Asia-Mică, cari, sprijiniți de guvern, prin greutățile ce le făceau Bulgarilor, i-au silit pe aceștia să emigreze în masă.

Acum Statul grec își îndreaptă privirile asupra elementului Aromânesc.

. . . . . .

Terenul Macedoniei aparținea mai tot beylor turci, care dădeau moșiile lor în exploatare elementelor creștine, printre cari și Aromânii. Toate aceste moșii, prin tratatul dela Lausanne, au trecut în posesia Statului Grec, care le dă în stăpânire definitivă exclusiv refugiaților greci. Iar în ce privește comercianții aromâni, ei sunt distruși de comercianții Greci, veniți în număr mare din Constantinopol și Asia-Mică, și pe cari guvernul îi sprijină prin bănci și alte înlesniri.

Prin urmare, Aromânii sunt în scurt timp meniți pieirei, și naționalicește și economicește.

Țara Românească, trebue să scape de o plagă dureroasă cauzată de elementele străine din Dobrogea, precum și de enervările pricinuite de repetatele incursiuni ale comitagiilor bulgari.

Românii din Macedonia, fiind în situația sus zisă, formează, tocmai azi, elementul care poate salvà Dobrogea, salvându-se pe sine. Transplantarea elementului aromânesc și sprijinirea lui în Cadrilater va aduce în scurt timp, romanizarea complectă a Dobrogei.

Acela care ține în mână salvarea populației românești din Macedonia și siguranța unei provincii a Țării Românești și prin aceasta și viitorul acestei țări, sunteți d-voastră.

. . . . . .

Pentru cei cari cunosc situația din Macedonia, precum și curentele pornite acolo nu există decât o singură soluție :

Mutarea aromânilor în Dobrogea.

Și aceasta ar fi posibil în modul următor : Statul să asigure printr'o lege o întindere de pământ, plătibilă în rate lungi, fiecărei familii care ar venì din Macedonia.

Banca Națională a României să facă un împrumut amortizat în 30—40 de ani, cu dobândă mică, ca să se avanseze credite și materialele necesare refugiaților veniți, pentru a puteà înjghebà gospodăriile.

România ar pune la dispoziție terenurile disponibile.

. . . . . .

In scurt timp și pe nesimțite Dobrogea va fi pur românească. Odată începutul făcut, chiar dacă mai târziu numărul emigranților s'ar mărì, ei se vor întinde singuri în Basarabia și în marile centre comerciale, fără susținerea Statului, unde prin recunoscutele lor aptitudini comerciale vor înlocui multe elemente străine, contribuind astfel la naționalizarea și extinderea comerțului român, mai ales că piețele orientale le sunt cunoscute lor.

E de dorit, domnule ministru, ca primele colonizări să se efectueze în cele mai bune condițiuni, căci numai așà ele vor puteà să continue și să ajungă la bun sfârșit.

Dacă încă credeți că sunt obstacole prea grele la îndeplinirea acestui proiect, vă stau la dispoziție pentru a vă da toate lămuririle necesare asupra modului cum s'a procedat în Grecia și Serbia.

V'am redat situaţia în linii generale, fără să intru în amănunte, dorind a câştigà mai întâi principiul.

Domnule Ministru, dacă toate acestea se vor aduce la îndeplinire — nu e o imposibilitate, nu e un vis, e o realitate văzută de mine în alte State. — Ţara întreagă vă va fi recunoscătoare, iar pentru noi Macedonenii veţi fi un Mântuitor.

Mulţumindu-vă pentru bunăvoinţa ce aţi avut, etc.

STERIU T. HAGIGOGU

Loc. de rezervă în Reg. 40 Călugăreni.

Buc. 20 Oct. 1924.

Str. Dobroteasa No. 11.

Răspunsul lui Al. Constantinescu fu:

„De când aţi fost împărţiţi între patru state, am ştiut că sunteţi pierduţi. Să salvăm acum ce mai putem salva. Cadrilaterul are nevoie de voi. Scrie din partea mea Aromânilor să trimeată delegaţi să ia contact cu guvernul, căci toţi le vom da concursul".

Adresai o scrisoare la Verria şi una unui fruntaş din ţinutul Vodena, Gh. Celea.

Scurt timp în urmă, acesta soseà în ţară cu prima delegaţie. — Altele urmară.

Aici o paranteză

Nu toţi Macedonenii stabiliţi în România admiteau această idee, atât de nouă pentru ei a unei strămutări a aromânilor în ţară. Nu voiu înşirà toate argumentele. Mă voiu mărginì a schiţà numai două grupuri de opozanţi.

Primii erau oameni mai în vârstă, cari părăsiseră Macedonia pe vremea când ea se hrăneà încă cu iluzii. Ei nu admiteau cu nici un chip că în lipsa lor, fără ei, s'ar fi putut produce acolo schimbări atât de mari[1]), voiau ca lupta să continue, şi uitau că şi ei, nu erau decât nişte emigranţi în România.

Ceilalţi — cei foarte tineri, unii născuţi în ţară, alţii veniţi aici de copii, vorbeau de mormintele strămoşilor, de marele viitor al Aromânilor în Balcani, şi socoteau că România s'ar puteà întinde întâi în Timoc — apoi ar face un salt în nordul Macedoniei (câteva sute de kilometri numai), apoi ar sări până în Pind — s'ar mai întinde puţin spre Albania — şi iată, toată Peninsula Balcanică este românească; uitau cu u-

*) Când inspectorul şcoalelor române din Macedonia, D-l A. Hâcin, adresă Comisiunei Macedonene de pe lângă Ministerul de Instrucţie din Buc. un memoriu asupra situaţiei din Macedonia, nu numai memoriul nu la luat în seamă dar D-l Hâciu, fu considerat ca drept agitator.

şurinţă că cei vre-o 200.000 Aromâni sunt împrăştiaţi în Balcani, între populaţii străine de vre-o 20 milioane locuitori.

Şi toţi credeau că situaţia din Macedonia s'ar lecui cu câteva bănci, un episcopat şi câţivă preoţi, — tot vechiul cântec ştiut pe dinafară.

Dacă cei ce aveau părerile sus zise, s'ar fi mulţumit numai să creadă în ele, n'aşi fi deschis această paranteză. Dar nu degeaba ne-am obişnuit a luptă şi a combate.

Şi atunci toţi aceştia combăteau emigrarea pe toate căile şi luptau ca nu cumva plecarea vreunui grup de Aromâni din Macedonia să răpească României posibilitatea de a aveà cândva drept graniţă mările de sud. In credinţa lor, ei luau arme de unde găseau, descurajau pe acei ce voiau să vie, chiar pe cei veniţi deja ; exagerau greutăţile pe cari cei sosiţi le întâmpinau în ţară şi la nevoie chiar denaturau adevărul.

Nu voiu acuzà aici pe nimeni. Mai toţi cei care au făcut rău emigrării, care la un moment dat reuşeau aproape să compromită mişcarea, o făceau dintr'un mare naţionalism ; dar că prin atitudinea lor, mulţi din Aromânii cari voiau să vie în ţară au fost puşi în îndoială, şi că această îndoială şi amânare a lor de a veni, i-a ruinat şi distrus — acesta e un adevăr.

* * *

Pentru a face să triumfe ideea emigrării, un grup de entuziaşti, unii având şi procuri din partea celor ce voiau să vie în ţară, ne constituirăm într'un comitet de iniţiativă.

Acest comitet, numeros la început, la urmă, pe măsură ce oboseala creşteà, mai redus, se ocupă întâi cu propagarea ideei de emigrare-colonizare.

Când delegaţiile din Macedonia sosiră, comitetul le însoţi, atât în vizita lor în Cadrilater, cât şi la toţi oamenii politici, fie că aceştia erau la guvern sau în opoziţie. Prin bunăvoinţa d-lui Alex. Alimănişteanu, iniţiatorul colonizării cu olteni în Cadrilater, toate uşile ne erau deschise. Toţi priveau faptul cu bucurie, toţi se arătau favorabili mişcării.

Dela bunăvoinţă însă până la realizarea practică, etapa a fost mai lungă decât ne închipuiam. Nu voiu reproduce aici toate dificultăţile pe cari poate nu am ştiut destul a le evità — ci voiu schiţà numai programul ce ne propusesem a urmà şi care aveà drept ţel, aşezarea în ţară, în condiţii cât mai fericite a celor ce veneau.

Pentru aceasta, trei erau punctele principale ce trebuiau obţinute : împroprietărirea, credite pentru întemeierea gospo-

dăriilor, şi despăgubirea de către statul grec, pentru avutul pe care Românii, neputând să-l desfacă, îl părăseau în Grecia.

Alex. Constantinescu, care se priveà ca răspunzător al mişcării, cuvântul lui fiind acela care hotărîse primele delegaţii să pornească din Macedonia, aduse la îndeplinire, în calitate de ministru de domenii, primul punct, împroprietărirea în Cadrilater, dealtfel hotărâtă de el înainte ca vreun român să fi părăsit Grecia.

In ce priveşte chestiunea financiară, pentru cari aveam dejà unele făgăduieli, d-l Vintilă Brătianu declară mai târziu, într'o audienţă acordată d-lui prof. C. Noe şi scriitorului acestor rânduri, în Noembrie 1925, că hotărîse înfiinţarea unui institut de credit pentru coloniştii lipsiţi de mijloace. Aceştia urmau să obţie creditele necesare gospodăriilor, pe baza lotului de pământ, care le-ar fi servit drept garanţie.

Cât despre problema despăgubiri Românilor pentru avutul imobil ce ei l-ar lăsà în Grecia, mai multe memorii fură adresate Ministerului de Externe, dar lucrul se oprì aci.

Transportul în ţară fu, graţie înfocatului român, director al serviciului maritim, d-l Mărgineanu, precum şi a d-lui subdirector Simu, favorabil deslegat.

Ca să fiu scurt, voiu spune că în Octombrie 1925, vaporul „Iaşi" debarcà în Constanţa primii colonişti aromâni.

Aici nu mă pot oprì de a face o constatare: Nespusă a fost dragostea cu care Românii au fost întâmpinaţi, şi nu a fost particular sau funcţionar care să nu fi făcut tot posibilul pentru ca cei cari veneau să se simtă cât mai bine. A fost o mişcare spontană, nealterată de nici o umbră — umbră care mai târziu se va întinde mereu, pe măsură ce se va lăţi propaganda celor ce nu voiau emigrarea sau a celor pe cari îi incomodà colonizarea Cadrilaterului.

* * *

Congresul pentru emigrarea generală a Românilor. Cu cei veniţi, mişcarea nu făceà decât să înceapă.

In Decembrie 1925, are loc în oraşul Verria, al doilea congres al Românilor. Deastă dată nu mai are loc nici o ezitare; toţi se pronunţă pentru emigrarea generală.

Cum dela acest congres nu a intervenit nici o schimbare care ar fi necesitat o altă adunare a Românilor, dificultăţile prevăzute atunci, nefăcând decât să se accentueze; iar doleanţele exprimate de Români fiind şi astăzi aceleaşi, găsesc necesar a reproduce procesul verbal al congresului.

PROCES-VERBAL.

al Congresului General al Românilor din regiunea Salonicului, ținut din inițiativa comunității române din Verria, în ziua de 27 Decembrie 1925, și la care au participat peste patru sute de români.

Președintele Comunității Române din Verria, d-l Dr. Gh. D. Badralexi, deschizând ședința la orele 3 p. m., arată printr'o amănunțită expunere importanța congresului, relevând că de mai bine de doi ani poporul român este frământat de chestiunea emigrării românilor din Grecia și că un început abiă în toamna aceasta s'a făcut. După aceasta se constitue biroul congresului.

In unanimitate de voturi se proclamă: președinte al congresului d-l Dr. Gh. Badralexi, vicepreședinte, d-l Sterie Hagigogu și I. Papanacea, iar ca secretar d-l G. I. Caranica.

Se dă cuvântul d-lui Ianachi Papanacea, care se întreabă dacă în situația creată românilor prin invadarea refugiaților greci, Românii mai pot trăi în Grecia. Congresul într'un glas răspunde: nu, nu e chip de trăit în Grecia.

D-l Pisu Simocata spune că, deși noi Aromânii am dus toate greutățile războiului, am fost excluși dela împroprietărire, cu toate că în mod constant am cerut aceasta dela Statul Grec, iar eu personal, deși timp de șapte ani am luptat pe front, mi s'a refuzat o funcțiune publică, pentru singurul fapt că sunt român.

D-l Ioan Vurduni spune că posedă în apropierea orașului Verria 30 stremate. Doi ani consecutivi fiind împiedicat de refugiați de a lucra, se vede nevoit să le părăsească și, după expresia sa, să închidă ochii și să fugă.

D-l C. Apostol Fușechi, descrie pe larg mizeriile create Aromânilor de refugiații veniți, cari constituesc un Stat în Stat și din cauza cărora orice apel la autoritățile grecești rămâne infructuos.

D-nii G. I. Caranica și Cola Pendifunde, spune că e de prisos a intră în amănunte, fiecare fiind convins că emigrarea se impune din cauza marelui număr de refugiați ce au invadat acest teritoriu.

D-l M. Papari, spune că aproape toți Românii și-au putut da seama de prigoana pe care refugiații au pornit-o în contra noastră. Ori de câte ori se constată o pagubă într'o semănătură oarecare, această pagubă este aruncată mai întotdeauna în sarcina Aromânilor din împrejurimi, indiferent dacă sunt sau nu vinovați.

D-l Vasile Repidon și I. Papatanase spun că, din cauza concurenții locale, comercianții români au ajuns la sapă de

lemn. De asemenea, mica industrie casnică, adică fabricarea tălăganelor și velințelor cu care se întreținеau multe familii, a decăzut complect, nefiind cumpărători dela plecarea Turcilor.

D-l Tușa Caronica, spune că, deși până în prezent a fost crescător de vite, a trebuit să renunțe la această ocupație moștenită din părinți, neavând posibilitatea de a găsi imașurile pentru pășune, acestea fiind ocupate de refugiații greci.

D-l Gh. Caranica, închee spunând că Românii nu pot trăi în Grecia cu ocupațiile lor de până acum și dacă nu vor să-și părăsească pământurile străbune, va trebui ca măcar bărbații să plece toți în străinătate ca să-și poată agonisi bani pentru ei și familiile lor.

După aceasta se dă citire și se votează următoarea moțiune:

MOȚIUNE.

Luându-se în desbatere situația precară creată Aromânilor prin invadarea refugiaților Greci în Macedonia și observându-se că Românii sunt loviți economicește în toate direcțiile și deci, continuarea traiului în vechia lor patrie fiind o ruină sigură, congresul decide emigrarea în massă a Aromânilor.

D-l vicepreședinte *I. Papanacea*, întreabă unde e bine ca Aromânii să emigreze și roagă pe toți cei cari au trăit sau au călătorit prin țări străine, să facă câte o descriere a țării văzute, mai ales cei cari au fost prin America, Brazilia, România, Serbia și Turcia.

D-l Demetru Pastramă, care peste zece ani a trăit în America, luând cuvântul, spune că e de prisos de a vorbi de țări străine, că suntem sătui de a luptă pentru alte neamuri. Ne vom arunca în brațele Țării Mume, vom preferă România, chiar dacă am fi convinși că în alte țări ne așteaptă bogății mai mari. Dorim să ne simțim și noi odată acasă. Chiar dacă începutul va fi greu pentru noi, vom aveà mângâierea că cel puțin copiii noștri vor trăi liberi.

Congresiștii, într'un glas, aprobă părerea d-lui Pastramă și nici unul nu admite să se vorbească de țări străine.

D-l Nucea Caraiani, venit de curând din România spune:

Toți vrem să plecăm în România, dar să știți că acolo nu e nimic pregătit. Familiile plecate din Verria sunt încă în Bazargic, n'au fost împroprietărite și nici un ajutor nu li s'a dat ca credit.

D-l vicepreședinte *Steriu T. Hagigogu*, ca unul venit decurând din România este rugat să facă o scurtă descriere asupra situației din România.

D-l Sterie Hagigogu începe, descriind starea economică a Țării Românești, făcând o paralelă între Grecia și România și ajungând la concluzia că România este țara viitorului.

Pomenește de situația pe care o pot face acolo. Aromânii, fie ca plugari, meseriași, comercianți, etc. Vorbește de modul cum e privită această mișcare de către frații din țară și de întrevederile pe care le-a avut conducătorii Țării Românești în chestiunea emigrării.

Reproduce apoi cuvintele unora din membrii guvernului român, privitor la românii din Macedonia, anume că: *„dacă situația Aromânilor îi îndeamnă să-și părăsească locurile natale, ei nu trebue să rătăcească pe țărmuri străine, ci să vie în România. Țara noastră nu poate fi pentru unii mumă și pentru alții ciumă și pământul ei este al tuturor fiilor săi“.*

D-l Hagigogu adaugă că nu se îndoiește de sinceritatea acestor declarațiuni și dovadă e faptul că s'au aprobat toate cererile primelor delegațiuni sosite ca să ceară emigrarea în România, iar familiilor deja sosite în țară li s'au făcut toate înlesnirile posibile.

Spune că pentru moment, Consiliul de Miniștrii a aprobat împământenirea a 1500 familii cu câte 10 și 15 hectare.

D-l Hagigogu mai spune că în ajunul plecărei sale din București a fost primit împreună cu d-l Constantin Noe de către d-l ministru Vintilă Brătianu, care a promis înființarea unei instituțiuni pentru creditele necesare coloniștilor, și d-l Văitoianu, ministrul comunicațiilor, care a făgăduit intervenția d-sale la consiliul de miniștri pentru gratuitatea transportului. După aceea încheie spunând că, Aromânii se vor simți mai bine în țară, nu numai din punct de vedere sufletesc, ci și situația lor materială se va îmbunătăți.

In urma acestor discuțiuni și lămuriri, d-l vicepreședinte I. Papanacea propune următoarele:

1) Congresul să ceară pentru orice familie care ar emigrà în țară toate avantagiile acordate dejà de guvern celor 1500 de familii aprobate.

2) Coloniștilor care se vor stabili la oraș în grupe de cel puțin 10 familii, să li se acorde câte un loc de casă.

3) Transportul să se facă cu vapoarele românești, iar costul acestor transporturi să se adauge la prețul lotului de pământ.

4) Cum printre emigranți vor fi funcționari și militari, congresul va cere Onor. Guvern ca toți aceștia să fie asimilați, recunoscându-li-se gradele.

5) Să se studieze organizarea economică a emigranților în România spre înființare de bănci, cooperative, etc.

6) Comercianții și industriașii cari doresc a se stabili în

țară vor înnainta un memoriu arătându-și doleanțele lor, pentru a se interveni pe lângă guvern spre obținerea unor avantagii în vederea așezării.

Congresul, în unanimitate admite propunerile de mai sus.

D-l Iancu Demu, propune congresului să ceară ca toate casele și tot avutul imobiliar care nu s'ar puteà vinde până la plecare, să fie cumpărat de guvernul grec; în acest scop să se formeze o comisiune mixtă compusă din trei români macedoneni și un reprezentant al guvernului grec, să prețuiască averile ce nu se vor puteà vinde. Plata să se facă imediat.

D-l I. Papanacea își exprimă convingerea că Statul Grec, care a cumpărat toate proprietățile turcești și bulgărești, cu mai mare ușurință va admite pentru cele românești care, în definitiv, nu sunt prea numeroase.

D-l Gh. I. Caranica, spune, să se ceară deslegarea tuturor proprietăților de rechiziție, iar cei care ar aveà de primit sume, sau restanțe dela Statul Elen, să fie despăgubiți înainte de eșirea lor din Grecia.

Asupra acestor puncte au vorbit mai mulți congresiști, după care congresul aprobă două soluțiuni :

1) Pentru aducerea la îndeplinire a tutulor deziderateloг, Congresul deleagă la București pe d-l vice-președinte Sterie Hagigogu, dându-i depline puteri ca să trateze cu guvernanții țări, atât pentru eșirea românilor din Grecia cât și pentru buna așezare a acestora în Țara mumă.

2) Pentru îndeplinirea deziderateloг, Congresul instituește o comisiune eșită din sânul lui, cu însărcinarea de à purtà grije și a se ocupà cu facilitatea emigrărei celor ce au declarat în acest sens.

Procedându-se la alegerea persoanelor care vor face parte din această comisiune, se proclamă aleși : d-nii G. N. Gogu președinte, I. Papanacea, G. I. Caranica, Miha Chirani, Nica Cutova, Ianachi Papari, Ceani Dinu.

Ca încheere d-l I. Papanacea mai adaogă și Congresul aprobă următorul lucru : mulți nechemați se bagă în mișcarea noastră.

Congresul dă putere comisiunii instituite ca să declare că numai cei autorizați au căderea a vorbì în cestiunea emigrărei, întrucât privește comunele care au participat sau aderat la acest congres.

Ședința se ridică la orele 5 p. m.
Încheiat astăzi 27 Decembrie 1925.

Președinte Dr. Badralexi.
Vice-Președinți { I. Papanacea. / S. T. Hagigogu.
Secretar Gh. I. Caranica.

Deși unicul reprezentant al congresului pentru România, socotind sarcina destul de grea, crezui necesar a cere concursul tuturor celor ce ar fi voit să se ocupe de emigrare.

Erau nenumărați acei cari își dădeau concursul pentru realizarea colonizării. In mod constant însă, erau numai patru cari ne ocupam de ea; d-nii: profesor C. Noe, avocat V. Mușu, Gh. Celea și scriitorul acestor rânduri.

Nu aș puteà spune că și aceștia patru eram veșnic de aceeași părere. Erà mai ales o deosebire fundamentală între mine și ei.

Eu eram de părere și lucram în sensul ca să se dea o cât mai mare amplificare emigrării. Aceasta din două puncte de vedere: Intâi că Aromânii grăbind plecarea în țară, vor veni înainte de a se ruină — vor veni deci bogați și se vor instalà bine, fără concursul Statului; al doilea — numai venind în număr mare și așezați fiind în grupe compacte, Aromânii vor puteà face o adevărată colonizare; și pentru interesul Țărei, trebuià grăbită colonizarea, căci orice eventualitate, trebuià să găsească Cadrilaterul românesc.

Colegii mei replicau și lucrau în sensul, că emigrarea să fie cât mai redusă, căci Statul nu face înlesniri celor ce vin, și ei nu pot în aceste condiții să-și ia răspunderea pentru aducerea altor coloniști.

Aș mai puteà adăogà aici, că mulți din cei ce se ocupaseră întrucâtvà cu colonizarea, repetau, că pe guvernanți mai mult îi sperie greutățile unei colonizări decât i-ar bucurà realizarea ei.

Acestea fiind deosebirile de vederi, nu e de mirare că, la o întrunire a comitetului nostru, căruia îi aducem la cunoștință desfășurarea congresului din Verria, din Decembrie 1925, și îi ceream să-și dea concursul pentru realizarea doleanțelor lui, am ajuns a încheià un proces-verbal, în care, foștii mei tovarăși, declarau că[1]): „Având în vedere greutățile întâmpinate până în prezent cu instalarea coloniștilor sosiți și lipsa de con-

[1]) Vezi tribuna Românilor de peste hotare. Ianuarie 1926.

secvență a guvernanților față de promisiunile lor, dar mai ales de sprijin prompt din partea funcționarilor inferiori de cari depinde colonizarea, este de dorit să nu se depășească numărul de 1500 familii de coloniști pentru campania anului în curs și anului viitor, etc., etc."

* * *

Lupta pentru doleanțele congresului. Nu am dreptul a mă plânge de tovarășii mei. Lucraseră și ei destul. Nu era glumă să bați aproape zilnic drumurile ministerelor pentru orice cerere a celor ce veniseră sau voiau să vie — ba uneori să te duci la fața locului să-i vezi, sau să-i întâmpini când veneau — ca să nu mai vorbesc și de sacrificiile materiale pe cari unii cu greu și le puteau impune.

Fapt era însă că acum eram singur și cu atât mai greu era răspunderea.

Și dacă am stăruit aici asupra acestui lucru, e mai mult ca o explicație, pentru cei cari m'au revăzut iarăși stăruitor prin ministere, înaintând petiții peste petiții, — deastădată prea rar semnate și de alții — și în ochii cărora citeam uneori o umbră de îndoială: — Oare dece o faci asta? Ce urmărești? Privirile acestea de îndoială au fost cele mai penibile momente pentru mine.

Le înfruntam însă în credința că ele erau trecătoare, iar mișcarea era prea importantă, inevitabilă, și până la urmă trebuia să triumfe.

In Aprilie 1926, vapoarele aduseră încă două transporturi de coloniști.

Intre timp survine schimbarea de guvern.

Ea surveneà înainte ca hotărîrea d-lui Vintilă Brătianu să fi văzut realizarea, înainte ca Ministerul de Externe să fi făcut vre-un pas pentru a se ocupà de avutul ce-l lăsau Românii în Grecia — în fine înainte de a se fi creat vre-o organizație specială a colonizării, deși câteva mii de Aromâni erau deja sosiți.

La constituirea guvernului Averescu, adresai deci un memoriu fiecărui minister care ar fi avut un rol în realizarea colonizării.

In necunoștiința noastră în ale politicei, speram că noul guvern din care făceau parte și unii din cei mai admirați dintre Românii foști subjugați, va realizà cu mai mult avânt colonizarea, el fiind al unui partid nou, neavând vreun program prea vechiu dela care nu s'ar fi putut abate și nici vre-o opoziție prea îndârjită care ar fi căutat să-i combată orice proiect.

Deziluzia ne-a fost mare.

Noul guvern debută prin unele mutări ale funcționarilor devotați coloniștilor (cazul meritosului consilier agricol de Caliacra, d-l Șebe) și prin ordinul trimis consulatului din Salonic că nici un colonist nu mai este admis în țară; mai târziu d-l subsecretar de Stat dela Domenii, Busuiocescu, trimite prin consulatul dela Salonic o circulară în acest sens tuturor comunelor din Macedonia.

Cât despre coloniști deja sosiți, nu cred ca administrația să fi primit vreun ordin ca să-i șicaneze, nu știu însă să fi primit vreunul ca să-i protejeze în contra antipatiei localnicilor.

Antipatia acestora era foarte explicabilă: prin serioasa colonizare a Cadrilaterului, ei pierdeau orice nădejde de a se mai uita peste graniță.

Adăogați apoi că pe lângă chestiunea națională mai era și faptul că Bulgarii, cari îi cam cunoșteau pe Aromâni, vedeau în ei concurenți de temut în domeniul economic și prevedeau că în curând vor trebui să renunțe la exploatarea exclusivă a bogățiilor Dobrogei.

Pe deoparte deci Bulgarii ar fi făcut tot posibilul să zădărnicească colonizarea; pe de altă parte, guvernul, — fie influențat de unii funcționari interesați, fie de unii politiciani, cari, pentru a-și asigură un fief politic în Dobrogea prin voturile Bulgarilor, sacrificau pe Aromâni, — nu manifestă nici o intenție de a susține mișcarea.

Coloniștii erau acum tratați exact după bunăvoința personală a fiecărui funcționar din fruntea județelor, plășilor, satelor, sau a oricărui organ administrativ. Așa se face că, dacă pe alocuri s'au putut vedeà coloniști cari clădiau sau cumpărau sate întregi, iar gospodăriile lor înfloreau, în alte părți, alți coloniști — e drept că aceia erau și mai săraci — erau descurajați și de unii îndemnați să plece.

A fost una din cele mai dureroase etape ale mișcării — era în August 1926 — când un grup de coloniști cereà să plece înapoi în Macedonia.

Nu voiu spune aici tot istoricul tristei mișcări, voiu atrage numai atenția că o astfel de mișcare nu a fost nici când în jud. Caliacra, ea manifestându-se numai în Durostor, și că în acest județ, prefectul este, pe chestiunea coloniștilor, odată pălmuit de avocatul Hențiescu, președintele „Acțiunei Românești din Silistra", iar mai târziu rănit grav de către căpitanul Popescu, care până atunci își riscase mereu viața în urmărirea comitagiilor și care devenise un partizan fanatic al colonizării.

In timp ce toate aceste se petreceau în țară, un grup de 80 familii se pregătesc să plece din Macedonia.

Guvernul, motivând nemulțumirile manifestate de coloniști în jud. Durostor stărue în refuzul de a mai admite alții.

După foarte multe stăruințî, e admisă intrarea lor în țară, dar numai după ce li se ia o declarație că toți sunt bogați, că vor veni pe spesele lor și nu vor pretinde nimic dela Stat.

O mamă care nu vrea să primească decât pe fiii bogați — celorlalți, le închide ușa !

Și să se ia seama, că cei cari veneau, nu-și părăseau locurile natale fiindcă așteptau aici vre-o pomană, așa cum mulți au crezut-o. Ei erau doar aceeași oameni cari timp de decenii suferiseră atâtea, fără să se clintească. Iar dacă astăzi, împrejurări excepționale îi împingeau spre Țara Mamă nu însemna că ei pretindeau să fie sacrificată în folosul lor vre-o minoritate, așa cum ei fuseseră sacrificați în Macedonia ; cereau numai să li se facă posibilă viața acolo unde prezența lor era de folos țării.

Ca să arăt confuzia care domnea acum, voiu spune că, atunci când mă prezentam d-lui Nasta, directorul Casei Centrale de împroprietărire — un român și un funcționar care face cinste Țării și cărula colonișfii îi vor păstră nestearsă recunoștință pentru tot ce a făcut pentru ei — și îi anunțam sosirea noului grup, d-sa îmi arătă o telegramă a grupului care disperase și care voiă să plece. — Confuzia aceasta nu puteă fi decât dăunătoare. Știrile se contraziceau. Mișcarea se compromitea. Mulțime de fapte contribuiseră la aceasta.

Și situații ca cele din jud. Durostor, și propaganda celor ce voiau hegemonia României în Balcani, până și tristele alegeri dela Soc. de Cultură Macedo-Română, când, cei cari voiau cu orice preț să pue mâna pe conducerea Societății, aduceau coloniști cu duiumul, pentru ca ameținându-i cu făgăduieli, să reușească prin voturile lor să îndepărteze pe vechiul președinte. D-l I. Grădișteanu, care aveă întotdeauna ușile deschise tuturor Românilor subjugați și al cărui cuvânt atârna greu. Și politica în fine, politica, care făceà pe unii să caute a-și croi un rol de multe ori dăunător, în colonizarea care le-ar fi servit apoi de reclamă, iar pe alții să caute să-și atragă partizani printre noii sosiți, cari astfel deveneau urâți altora.

Un averescan îmi spuneà cândva, că partidul său n'ar puteà privi cu multă simpatie colonizarea, care e oarecum operă liberală.

Emigrarea Aromânilor, colonizarea Cadrilaterului nu erà operă românească, erà liberală !

Istoria se repetă. Cu treizeci de ani în urmă, creatorul chestiunei românești în Macedonia, Margarit, eră, cu ajutorul invidioșilor, scos la pensie de către conservatori, cari îl bănuiau că ar aveà simpatii liberale.

Ziarele, cari ar fi putut să aibă marele rol de a face cunoscut opiniei publice adevărul, se mulțumeau să reproducă numai unele știri senzaționale despre mizeria coloniștilor, și derutate și ele de știrile contradictorii, nu atacau chestiunea în fond.

Dar mișcarea unei populații nu se poate stăvili — cum nu se poate stăvili torentul de munte cu câțiva bolovani ce îi arunci în cale. Din Macedonia, cererile de a veni în țară nu mai conteneau. Cu orice preț, doleanțele congresului trebuiau realizate.

Față de atitudinea hotărât ostilă a Ministerului de Domenii care motivà că nu are pământ disponibil — iar când îi aduceam dovezi că numai în plasa Cavarna încape tot grupul din regiunea Verria răspundea că... nu are destui funcționari să facă măsurătoarea, etc., etc., — mă adresai Ministerului de Externe, în a cărui sarcină cădeà soarta Românilor de peste hotare.

Țin să relevez aici frumoasa înțelegere pe care au arătat-o chestiunii noastre toți înalții funcționari ai acestui minister. Unii din ei fuseseră reprezentanții României în Turcia și Grecia în vremurile noastre grele, ne cunoșteau, se simțeau legați de noi și nu puteau să aibe decât bunăvoință.

Se cercetă, se lucră, se făcură rapoarte — un dosar întreg pe care cei ce i-ar interesà îl pot găsi și acum la Ministerul de Externe.

Insuși Ministrul de Externe, d-l Mitilineu, se arătă favorabil și, într'o audiență ce acordă subsemnatului în ziua de 24 Ianuarie 1927, făgădui să supună chestiunea aprobării consiliului de miniștri.

O iarnă întreagă, zadarnic am nădăjduit un răspuns, pe care nu mi-l închipuiam decât favorabil, ca să-l pot comunicà celor ce îl așteptau cu înfrigurare în Macedonia, zadarnic am bătut la porțile tuturor celor ce ar fi putut da vreun ajutor la înfăptuire.

Abià mai târziu am aflat că d-l Mitilineu supusese chestiunea consiliului de miniștri, dar că d-l Busuiocescu se opusese aprobării.

Dela alții aflasem că d-l general Averescu „din interese superioare de Stat" nu mai admite coloniști în Cadrilater, ci numai în Basarabia.

Dar mai ales în Cadrilater era necesară colonizarea cu aromâni, căci ei acolo se găseau în faţa Bulgarilor şi Turcilor, pe cari îi cunoşteau, se puteau deci înţelege sau măsura cu ei. Şi apoi, colonizările, ca să-şi ajungă scopul, trebuesc începute prin formarea unor centre tari, nu prin împrăştiarea coloniştilor la cele patru vânturi.

Atitudinea protivnică a D-lui subsecretar de Stat dela Domenii *) şi a unor funcţionari înalţi din Cadrilater, listele ce circulau acum în satele de acolo pentru împroprietărirea în Dobrogea a celor ce luptaseră în armata bulgară în contra României, precum şi intenţia aceasta a Guvernului de a trimite pe Aromâni în Basarabia, mă convinseră până la urmă că politicianismul este în stare să înăbuşe o operă naţională.

Situaţia în Macedonia şi în Cadrilater după un an şi jumătate de colonizări.

Pentru cei cari cunoşteau starea Aromânilor din Macedonia cât şi a celor sosiţi în Cadrilater, această predominare a politicianismului era pur şi simplu revoltătoare.

Iată cari erau aceste situaţii în primăvara anului 1927.

In Cadrilater sosiseră aproape 2000 de familii. Câteva sute din ele se stabiliră în oraşe, iar restul în sate.

Cei ce au cunoscut Cadrilaterul înaintea venirei acestor colonişti şi îl revăd acum, nu pot să conteste că oraşele au luat un aspect mult românesc, că mare parte din comerţ a început să treacă în mâinile Românilor, că siguranţa drumurilor a crescut şi că funcţionarii români trimeşi prin sate, cari mai înainte, odată cu venirea nopţii nu mai erau siguri de viaţa lor, dorm acum mai liniştiţi.

Organele însărcinate cu paza Cadrilaterului, cari până mai eri, la orice atac al comitagiilor se găseau izolate în sate ostile lor, pot astăzi să se bizue cu succes pe ajutorul coloniştilor.

Şi cât ar fi crescut siguranţa şi caracterul românesc al acestui ţinut dacă colonizarea n'ar fi fost întreruptă.

Faţă de toate aceste avantagii ale colonizării, cari erau sacrificiile ce le făcea Statul?

Zece hectare de pământ pentru fiecare familie, plătibil în

*) Intr'o audienţă acordată de D-l Ministru de Domenii Garoflid, D-sa îmi declara că a însărcinat pe D-l Busuiocescu cu colonizările.

rate lungi, pământ care se poate cumpăra azi în Cadrilater cu 6000—10.000 lei Ha.

Admiţând chiar că acest pământ ar fi fost dat fără plată, sacrificiul ar fi fost neînsemnat ; cu acest preţ statul îşi asigura în Dobrogea grăniceri hotărâţi, cari ar fi făcut inutilă întreţinerea costisitoare a atâtor trupe de siguranţă.

Cât despre felul cum reuşiseră coloniştii să se aranjeze şi aceasta fără nici un concurs bănesc din partea statului şi fără ca vreunul din ei să fi fost despăgubit de către Statul Grec pentru averea imobilă ce o lăsase acolo, voiu spune numai că ei ridicaseră un sat model şi cumpăraseră dela Turci şi Bulgari aproape 500 case cu toată gospodăria lor; şi ar fi fost încă şi mai mare numărul acestor cumpărători dacă Statul ar fi aprobat cu uşurinţă eliberarea de paşapoarte pentru Turcii cari voiau să plece.

Deşi majoritatea foşti păstori, aromânii deveniră acum pasionaţi plugari. Nu se mulţumeau să-şi cultive numai loţul lor: arendau din disponibilităţile Statului, cumpărau, alţii turme de oi, alţii cai şi căruţe cu cari făceau transporturi în zilele când nu erau ocupaţi cu munca câmpului ; alţii, îndată ce această muncă încetă, porneau prin târguri după comerţ de vite sau ca meseriaşi.

Situaţia tuturor înflorea. Greutăţile trecutului erau uitate.

Oricine a putut remârca felul deosebit cum erau întâmpinate aceste greutăţi de către coloniştii aromâni, în comparaţie cu cei din ţară.

Deosebirea era explicabilă. Pe când românul din ţară trăeşte şi moare mai întotdeauna nemişcat din satul lui, cu aceleaşi deprinderi din bătrâni, astfel că orice schimbare îl derutează, aromânii, în desele lor peregrinări aveau mereu prilejul de a vedea lucruri noi şi de a întâmpina greutăţi neprevăzute cărora trebuia să le facă faţă şi cari le ţineau veşnic treaz spiritul de iniţiativă. Cu aromânii nu era cazul că : „trebuia să le faci case, să le dai cheia, ba şi să-i instalezi în case" cum se plângea un funcţionar care avusese a face cu unii colonişti din ţară şi care se îngrozea la gândul că ar mai putea veni şi din Macedonia.

Adăogaţi apoi că luptele din ultimile decenii exaltase la Aromâni spiritul naţional şi mândria.

Pe când colonistul din ţară, dacă întâmpina greutăţi, i se părea natural să vândă boii şi căruţa şi să se întoarcă în satul lui sau să intre slugă la boerul Ivan, cel din Macedonia nu se resemna cu nici un preţ.

Dacă cel dintâi, până să aibe casa lui se mulţumea cu coltul de grajd al bulgarului, aromânii, cari văzuseră în Grecia cum

se fac colonizările, cari primiseră în casele lor coloniști greci, impuneau acum bulgarilor ca să primească în casele lor nu numai familiile ce veneau din Macedonia, ci și cele venite din țară cu câțiva ani înainte.

Atitudinea aecasta hotărâtă, făcu pe localnici să se convingă în curând că cei veniți sunt oameni decișî ; că e inutil să încerce să-i întimideze și că e mai bine să caute să trăiască în bune raporturi cu ei. Câte unul, mai încăpățânat, prefera să-și vândă casa și să plece în Bulgaria. Cei mai mulți însă găseau că e mai bine să menajeze și să facă chiar înlesniri coloniștilor din casele lor. Față de această nouă atitudine, în curând raporturi prietenoase se stabiliră între vechii și noii locuitori.

Și pe când situația celor veniți în țară înfloreà, care erà situația celor rămași în Macedonia ?

Oameni cari mai înainte aveau turme numeroase, acum erau ruinați sau pe pragul ruinei.

Contribuia la această ruină, pe lângă exproprierea moșiilor, care făceà ca sute de mii de oi rămâneau fără pășunat și erau menite pieirei, și criza acută din Grecia, criză care se accentuiază mereu și care face pe toți să caute să vânză orice și nimeni nu poate să cumpere.

Gospodari cari cu un an doi înainte ar fi venit în țară milionari, acum abia ar fi putut realiza o sumă modestă. Și această sumă de drahme care cu doi ani mai înainte reprezenta un număr împătrit de lei, acum, din cauza valutei grecești care merge mereu scăzând, reprezenta abia jumătate decât înainte *),

Această situație — prevăzută dela venirea refugiaților greci — și care merge mereu înrăutățindu-se, e un fapt asupra căruia nu se poate îndestul atrage atenția. L'am repetat mereu, în toate cererile adresate la ministere sau la oamenii influenți.

In România însă — din nefericire, nu se cunoaște îndestul importanța chestiunilor economice.

Am fi nedrepți dacă am spune că la această situație a arormânilor contribuà vre-o voință expresă a Statului Grec. Ce primejdie mai puteam noi reprezenta acum?

*) Ca să dăm un exemplu : primii emigranți vânduseră oile lor cu 1200 Drahme perechea, ceeace înseamnă atunci 1800 lei. Ultimii le-au vândut cu 1000 Drahme, cari cu cursul de acum făceau abia 2200 lei.

Iar după ultimile știri, cei cari vor să-și vândă turmele — căci în iarna ce vine nu mai au unde le hrăni — nu mai găsesc cumpărători deloc. Acelaș lucru se întâmplă și cu avutul imobil.

Ci situaţia din Grecia era aşă de tristă, încât Grecii invidiau cu glas tare pe Turci, Aromâni şi Bulgari că pot să plece — pe când ei, trebue să rămâe acolo.

* * *

Acestei stări de lucruri, guvernul român, care avea datoria sacră de a salva pe aromâni, nu găsi alt leac decât reînoirea ordinilor date consulatului din Salonic pentru împiedicarea oricărui aromân de a intra în ţară.

Nu numai cei cari ar fi venit ca colonişti nu erau admişi acum, ci oricare era ştiut sau bănuit că era aromân, de teamă probabil, că şi acesta s'ar duce în Cadrilater. Erau unele situaţii mai mult decât triste, erau umilitoare, căci se petreceau în ţară străină şi aromânii ajungeau să ceară intervenţia guvernatorului grec pentru vizarea paşapoartelor la consulatul românesc. Ori cine putea să intre în România, cu condiţia să nu fie aromân

Ar părea de necrezut că s'a putut ajunge la această situaţie Voiu da numai un exemplu, ales între nenumărate.

Colonistul Miha Kirani, sosit în ţară cu un an înainte, după ce-şi face aici o situaţie, se duce în Aprilie 1927 în Macedonia să-şi aducă familia.

El fiind acum supus român i se admite intrarea în ţară, nu se permite însă şi intrarea soţiei lui, căci ea era aromâncă, prin urmare idezirabilă!

Au trebuit stăruinţi nenumărate, schimburi de adrese între Ministerele de Externe şi Domenii, telegrame dela multe persoane cunoscute către ministerul de Externe, garantând pentru Kirani, pentru ca acesta să-şi poată aduce familia. Până să isbândească însă omul să vie în ţară, frumoasa gospodărie ce-şi aşezase în Constanţa — o lăptărie cu numeroase vaci — avu mult de suferit de lipsa neprevăzut de lungă a stăpânului.

Orice om inteligent simţea absurditatea acestor dispoziţii. Pot afirma chiar, că în repetate rânduri, la desele cereri ce le făceam pentru deschiderea graniţelor, funcţionarii ministerelor se simţeau stânjeniţi de răspunsurile negative ce trebuiau să le dea, iar alţii îşi manifestau indignarea pe faţă.

Cine însă îşi putea lua răspunderea, oricât ar fi fost el de sus pus, ca să lucreze în contra ordinelor venite şi mai de sus?

Situaţia devenea de nesuferit. Ea culminâ în primăvara 1927, când peste 100 familii cu bagajele strânse aşteptau în portul Salonic admiterea în ţară şi în lunga lor aşteptare, grozavele friguri ce bântue acolo şi cu cari aromânii munteni nu sunt aclimatizaţi ameninţau să-i decimeze. Ei adresară scrisori şi telegrame disperate guvernului, tuturor persoanelor influente, ba chiar şi regelui şi reginei.

Cel ce l'ar interesa, ar putea cred și acuma să găsească prin ministere numeroase exemplare și i-aș putea oferi și bogata mea colecție.

Câtă deosebire între situația de acum și cea de un an doi înainte ! Atunci vorbisem cu unii mari comercianți și industriași din Salonic și împrejurimi cari, încă negrecizați, se simțeau atrași spre România, unde ar fi voit să se stabilească. Ei ar fi adus aici mari capitaluri și multă experiență comercială, experiență dobândită în Grecia, unde evreii sunt bătuți în comerț de către greci, iar grecii bătuți de Aromâni.

Discutasem cu unii din ei chiar formalitățile ce ar fi fost de îndeplinit pentru transportarea instalațiilor lor industriale sau a capitalului învestit în mărfuri.

D-l Ionel Grădișteanu luase promisiunea unor primari și deputați din Moldova, că se vor face acestor comercianți toate înlesnirile posibile pentru stabilirea lor în orașele înstrăinate.

Ce departe erau acum toate acestea !

Și cum ne-am mai putea gândi la ele când, în acelaș Salonic, toți, și străinii ce ne priveau ironic și cei cari plănuiseră să vie în țară, au putut vedea acum zeci de familii românești, cu bagajele strânse, tremurând de friguri, așteptând ca țara lor să se îndure să le deschidă porțile !

Ea se îndură în fine. Cu câteva zile înainte de căderea guvernului Averescu pe o petiție în care rugam că : „dacă interesele țării cer să nu se mai continue colonizarea, să se admită cel puțin intrarea în țară a orășenilor și comercianților", era pusă rezoluția că erau admiși colonișți pentru Basarabia și intrarea în țară a comercianților și orășenilor.

Din nefericire, înainte ca această rezoluție să fie trimeasă Ministerului de Externe, ca deacolo să fie transmisă consulatului din Salonic, ea este rătăcită cu alte dosare la căderea Guvernului.

Și au așteptat martirii dela Salonic încă o lună și jumătate, pentru ca Guvernul Știrbey să se constitue și ei să dea alte petiții și telegrame, ca Guvernul Știrbey să-și dea demisia, să se constitue apoi Guvernul Brătianu, și atunci alte telegrame și petiții. De astă dată la Domenii nu mai avem opoziția îndârjită a d-lui Busuiocescu, și se admite intrarea în țară a oricărui român.

Ca să arăt în ce stare ajunsese chestiunea în ultimul timp, ce teamă insuflase ea tuturor ce veneau în atingere cu ea, voiu spune că, atât Ministerul de Externe cât și cel al Comunicațiilor, nu au dat nici un ordin, nu au făcut nici un pas, până când Ministerul de Domenii nu le-a dat înscris că nu se opune la intrarea românilor în țară. Iar consulatului dela Salonic, i-au trebuit amănunțite ordine dela București și umilitoare declarații

luate dela fiecare aromân înainte de a-i admite intrarea în țară.

E prea tristă această parte — trec repede peste ea și spun numai că — în fine! vaporul „Constanța" debarca în țară, la 17 Iulie 1927, faimoasele 100 familii.

Aici a ajuns până astăzi emigrarea Aromânilor și colonizarea lor.

Când în iarna 1924—25 oamenii politici ai țării luaseră cunoștință de situația Aromânilor și admiseseră în principiu colonizarea Cadrilaterului — crezusem că rolul nostru, a celor ce luptasem pentru admiterea ideei, era sfârșit și că o organizație oficială, care ar fi adus la bun sfârșit, fără piedici marea mișcare — era iminentă.

Au trecut de atunci aproape trei ani și, deși peste 2000 de de familii aromânești au sosit în Cadrilater, colonizarea — de o utilitate atât de mare și de urgentă — este în acelaș stadiu ca atunci când delegațiile aromânilor abia căutau să obție bună voința guvernanților.

Noi însă nu ne descurajem.

Dacă au fost și oameni cari nu au priceput interesele țării, sau nu au putut să le sacrifice interese proprii, se vor găsi și oameni cari să ridice chestiunea aceasta atât de măreață a întăriri granițelor cu suflet românesc deasupra patimelor politice mărunte.

Cât privește viitorul Aromânilor în Balcani, destul timp prețios, destulă energie am pierdut pentru a ne hrăni cu iluzii! Să fim sinceri cu noi înșine, să privim lucrurile în față.

Și fără să survie emigrarea, numărul aromânilor scădea mereu.

In Grecia, care înglobează cel mai mare număr de Aromâni, înstrăinarea, grație minunatei școli grecești, se întinde mereu. Chiar în Pind, în faimosul Pind, în unele sate *) dacă bătrânii mai vorbesc românește cei tineri și mai ales copiii, vorbesc numai grecește.

Distrugerea ultimei redute a românismului — păstoritul, pe ori unde s'a întâmplat ori se va întâmplà, va aduce după sine grecizarea, uneori lentă, dar inevitabilă.

Chiar dacă, pentru a stăvili această primejdie, am reușit să întreținem în Macedonia câteva școli, cultura română, neutilizabilă la fața locului, populația românească fiind prea difuză

*) Cirneși, Floru, Gărbiniți, Paleoselia, Leascoviți, etc., etc.

între massele compacte de greci, ea nu va avea alt rol decât acela — avut de ea și în cele mai înfloritoare momente ale chestiunei aromânești — de a trimite în țară câțiva macedoneni —. câțiva emigranți adică !

Nu este mai bine deci, să-i aducem odată mai repede pe toți aromânii, pe toți cei ce mai pot fi salvați ?

Iar dacă țara va hotărâ să-i aducă, să nu se facă greșeala: — recomandată de mai toți — că „aromânii să fie aduși încet, încet, în grupe mici". Ar însemna să aducem în scurtă vreme numai o populație mizeră, și până la urmă să nu o mai găsim nici pe aceea ! Nu, ei trebuesc aduși cât mai repede !

Fac apel la toți marii românii, la toți cei cari, având un rol politic, ar putea să facă ascultat cuvântul lor.

Aromânii trec prin momente grele.

Dela deșteptarea lor, numai acum ei pot cu adevărat folosi țării, și țara le poate fi salvatoare.

Este vorba de scăparea unei populații dela peirea națională și dela ruină, este vorba și de întărirea unei provincii, deci a țării cu ea.

Opera își așteaptă înfăptuirea, ea este măreață și va consacra definitiv pe cel ce ar duce-o la realizare.

Aromânii pier — țara are nevoe de ei — grăbiți-vă !